

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

УНІГА Олег Вікторович

УДК: [332.1:331.5] (447-192)(043.3)

**РОЗВИТОК ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ
ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Луцьк–2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
ЦИМБАЛЮК Ірина Олександрівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ГОБЛИК Володимир Васильович,
Мукачівський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
перший проректор;

кандидат економічних наук
ЦИБУЛЬСЬКА Юлія Орестівна,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»,
старший науковий співробітник
відділу розвитку територіальних громад і
транскордонного співробітництва.

Захист відбудеться «4» травня 2018 року о 14 год 30 хв на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.06 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30, ауд. 107.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а.

Автореферат розіслано «3» квітня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Буняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перспективи участі України в загальноєвропейському ринку праці, які відкриваються з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, надають додаткові можливості для створення робочих місць у країні і її регіонах. З іншого боку, висока соціальна напруженість, утрати через анексію Криму та бойові дії на територій Луганської й Донецької областей зумовлюють тенденції зменшення економічно активної частини населення, зростання трудової міграції, безробіття. За таких умов, розробка та запровадження заходів підвищення ефективності регулювання й забезпечення розвитку ринку праці в регіонах України, консолідація зусиль усіх сторін соціального діалогу дадуть змогу підвищити рівні економічної активності та продуктивної зайнятості населення.

Більшість регіонів України є прикордонними, що зумовлює додаткові проблеми на ринку праці, пов'язані з трудовою міграцією й впливом кваліфікованих кадрів із країни. Водночас – це створює резерви для пошуку спільних рішень в умовах прикордонного співробітництва задля зняття напруги на ринку праці того чи іншого регіону, стимулювання мобільності населення. Відтак, особливої актуальності набувають питання підвищення рівня економічної активності й зайнятості населення, що засвідчує необхідність теоретико-методологічного обґрунтування концептуальних засад розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону.

Дослідженням ринку праці на національному й регіональному рівнях займалися такі вчені, як Д. Богиня, В. Брич, Б. Ворвинець, О. Грішнова, М. Долішній, В. Дружиніна, С. Калініна, В. Куценко, Е. Лібанова, Ю. Маршавін, М. Мурашко, А. Никифорова, В. Онікієнко, В. Павлов, М. Пістун, В. Петюх, М. Романюк, У. Садова, Л. Семів, Г. Слезінгер, О. Титар, І. Цимбалюк, Г. Черниченко, Л. Шевченко, О. Ярош та ін. Питання розвитку ринку праці в умовах прикордонного співробітництва розкрито в наукових працях П. Беленького, А. Бояра, В. Гоблика, М. Гусевої, О. Іляш, М. Карліна, Н. Мікули, Є. Матвєєва, Н. Павліхи, Ю. Цибульської.

Однак, попри значний обсяг публікацій із досліджуваної тематики, залишаються недостатньо розробленими питання розвитку сучасного ринку праці в умовах прикордонного співробітництва в контексті євроінтеграційних процесів як у науковому, так і в прикладному аспектах. Це потребує обґрунтування теоретико-методичних засад і розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції. Науково-теоретична та практична значимість окреслених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки досліджень, проведених здобувачем, пов'язані з тематикою науково-дослідницьких робіт кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: «Єврорегіон “Буг”»: передумови та стратегічні пріоритети сталого просторового розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000580), у межах якої

дисертантом охарактеризовано особливості розвитку й регулювання ринку праці прикордонних регіонів України з країнами Європейського Союзу; «Єврорегіон “Буг”: ринкова трансформація в умовах міжрегіональної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0111U002147), у рамках котрої розроблено напрями вдосконалення регулювання ринків праці прикордонних регіонів України з державами Європейського Союзу; «Інноваційні форми активізації бізнесу в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0115U002350), де здобувачем обґрунтовано сучасні підходи до регулювання ринку праці прикордонного регіону (довідка № 03-28/01/275 від 01.02. 2018 р.); «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (державний реєстраційний номер 0118U001094), у якій автором проведено моделювання розвитку регіональних ринків праці України та розроблено рекомендації щодо їх розвитку в умовах прикордонного співробітництва та європейської інтеграції.

Мета й завдання дослідження. Мета роботи – обґрунтування теоретико-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку й регулювання ринку праці прикордонного регіону.

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження визначено такі завдання:

- розкрити змістову характеристику розвитку ринку праці прикордонного регіону;
- розробити концептуальні засади регулювання та розвитку ринку праці прикордонного регіону;
- удосконалити методичні підходи до аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону;
- охарактеризувати економічну активність і зайнятість населення на регіональних ринках праці;
- здійснити аналіз кон’юнктури ринків праці регіонів України;
- провести діагностику розвитку ринку праці прикордонного регіону;
- обґрунтувати напрями вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону із врахуванням європейського досвіду;
- здійснити моделювання розвитку регіональних ринків праці України;
- розробити рекомендації щодо розвитку ринку праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції.

Об’єктом дослідження є процеси розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні й практичні засади розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону.

Методи дослідження. Методичні засади дослідження ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії й політекономії, регіональної, міжнародної та соціальної економіки, класичних і сучасних теоріях управління тощо. Розробку теоретико-методичних та прикладних засад дослідження процесів розвитку й регулювання ринку праці прикордонного регіону здійснено на основі системного підходу, який уможливив комплексний розгляд цих процесів.

У процесі дослідження застосовано загальноприйняті в економічній науці методи: теоретичного, порівняльного та ретроспективного аналізу – для розкриття теоретичних засад розвитку й регулювання ринку праці прикордонного регіону (п. 1.1, 1.2), напрямів його вдосконалення з урахуванням європейського досвіду (п. 3.1); статистичних групувань, узагальнення – для удосконалення методичних підходів до аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону (п. 1.3); економіко-статистичні, моделювання, рейтингових оцінок, графічний – у процесі розкриття розвитку регіональних ринків праці України (п. 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); структурно-логічного аналізу та синтезу для обґрунтування напрямів удосконалення регулювання ринків праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції (п. 3.1, 3.3).

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України; інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях; наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів; офіційні матеріали Державного комітету статистики України; електронні ресурси, представлені в мережі Internet; результати власних досліджень здобувача, аналітичні розрахунки, здійснені під час виконання роботи.

Наукова новизна одержаних результатів й особистий внесок дисертанта полягають у поглибленні теоретичних засад, обґрунтуванні необхідності та розробці напрямів удосконалення розвитку й регулювання ринку праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції.

Основні положення дисертації, які визначають її новизну та винесені на захист, полягають у такому:

удосконалено:

- методичні підходи до аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону, котрий, на відміну від наявних, охоплює послідовну реалізацію етапів його проведення: аналіз та інтерпретацію даних щодо внутрішньої ситуації на національному ринку праці; оцінку ситуації й виявлення впливу ринків праці країн, що межують із територією прикордонного регіону; діагностику розвитку ринку праці прикордонного регіону; обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення його регулювання з урахуванням чинників внутрішнього та зовнішнього впливу.

- концептуальний підхід до регулювання ринку праці прикордонного регіону, який, на відміну від наявних підходів, передбачає формування комплексного механізму державного, ринкового й колективно-договірного впливу на ринок праці на основі системної взаємодії заходів інституційного, організаційно-економічного, інформаційного забезпечення соціально-трудових відносин із застосуванням просторового та інституційного підходів до їх реалізації;

- якісне й кількісне оцінювання розвитку регіонального ринку праці на основі інтегрального показника, розрахунок якого базується на аналізі та систематизації показників, що характеризують кон'юнктуру ринку праці,

особливості діяльності регіону, перспективи реалізації проектів співпраці в межах прикордонного співробітництва й обрахунку на їх підставі часткових індексів; проведення бальної оцінки; групування регіональних ринків праці за рівнями розвитку (перспективним, вищим від середнього, нижчим від середнього, незадовільним, критичним);

дістали подальший розвиток:

– теоретичні засади розкриття змісту та особливостей ринку праці прикордонного регіону, що визначено як суспільно-економічну систему соціально-трудових відносин, які виникають у процесах нагромадження, використання й відтворення людських ресурсів, відображають баланс інтересів між суб'єктами цього ринку (виробниками та роботодавцями, працівниками, державою, профспілками та посередниками) в умовах прикордонного співробітництва та зумовлюють синергетичний ефект від таких взаємозв'язків;

– науково-практичні підходи до моделювання розвитку регіонального ринку праці на основі комплексного застосування економетричного інструментарію оцінювання наявності та тісноти зв'язку попиту, пропозиції, ціни на працю, що уможливило емпіричне встановлення найбільш значимого чинника розвитку регіонального ринку праці й прогнозування подальших змін;

– пропозиції щодо вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону задля зменшення ризиків трудової міграції та зниження рівня тіньової зайнятості, в основу яких покладено досвід країн Європейського Союзу щодо ефективного використання спільних стратегічних програм регулювання ринків праці з їх узгодженням на місцевому, регіональному й національному рівнях;

– рекомендації щодо розвитку ринку праці прикордонного регіону на основі взаємодії та партнерства місцевих органів влади, неурядових організацій, бізнесу й соціуму в напрямі регулювання ситуації на ринку праці прикордонної території, запровадження яких, на доповнення до наявних, розглянуто в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково-прикладних рекомендацій щодо вдосконалення розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції.

Результати дослідження, методичні й практичні рекомендації, отримані в процесі виконання дисертації, підтверджено довідками про впровадження в роботу органів державного та регіонального управління: Управління розвитку інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 1229/04-10/2-17 від 26.12.2017 р.); Департаменту соціальної політики Луцької міської ради (довідка № 11.2-8.1/22591 від 28.12.2017 р.); Управління соціального захисту населення Луцької районної державної адміністрації Волинської області (довідка № 3467/01-38 від 22.12.2017 р.); Товариства з обмеженою відповідальністю «Енсол Україна» (довідка № 78/02 від 17.01.2018 р.).

Теоретико-методичні положення дисертаційної роботи можуть бути використані для прийняття практичних рішень керівниками й спеціалістами, органами державного та регіонального управління, місцевого самоврядування для опрацювання сучасних підходів до регулювання ринку праці прикордонного регіону.

Результати дисертаційної роботи застосовано в навчальному процесі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки під час розробки навчально-методичних матеріалів і викладання дисциплін «Сучасні проблеми економіки», «Менеджмент та маркетинг», «Економіка і зовнішньоекономічні зв'язки України», «Економіка регіонів», «Економіка транскордонного співробітництва», «Перехідні економічні системи», «Основи економічних теорій» (довідка № 03-28/01/274 від 01.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які викладено в роботі та винесено на захист, одержано здобувачем особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача, на що вказано в переліку наукових праць.

Апробація результатів дослідження. Основні результати, положення та висновки дослідження обговорено й схвалено на семи міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких – «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 12–13 травня 2010 р.), «Сучасні наукові підходи до стабільного економічного розвитку та економічної безпеки» (Чернігів, 20–22 лютого 2014 р.), «Проблеми сучасної економіки» (Донецьк, 11–12 квітня 2014 р.), «Соціально-економічний розвиток країн: досвід та перспективи» (Львів, 30–31 травня 2014 р.), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 14–15 травня 2014 р.), «Інноваційно-інвестиційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (Ужгород-Мукачеве, 24–25 квітня 2015 р.), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 12–13 травня 2015 р.), «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, практика, перспективи» (Ужгород, 15–26 квітня 2016 р.).

Публікації. Результати проведених досліджень викладено в 14 опублікованих наукових працях загальним обсягом 5,12 друк. арк., із яких особисто дисертантом належить 4,05 друк. арк.; серед них п'ять – у фахових наукових виданнях України, три – у наукових періодичних виданнях іноземних держав та України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних; шість – апробаційного характеру у вітчизняних збірниках.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дослідження 207 сторінок. Робота містить 27 таблиць, 40 рисунків. Список використаних джерел включає 183 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, відображено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію й особистий внесок здобувача.

У першому розділі **«Теоретико-методичні основи розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону»** розкрито змістову характеристику розвитку ринку праці прикордонного регіону, концептуальні засади його регулювання; удосконалено методичні підходи до аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону.

Узагальнення наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених дало підставу визначити ринок праці як систему соціально-трудових відносин між роботодавцями, населенням, державою, профспілками та іншими суб'єктами щодо узгодження інтересів між ними на основі дії законів попиту й пропозиції на робочу силу. Специфічні ознаки його розвитку зумовлені просторовою організацією в країні.

Ринок праці прикордонного регіону визначено як суспільно-економічну систему соціально-трудових відносин, що виникають у процесі нагромадження, використання та відтворення людських ресурсів, відображають баланс інтересів між суб'єктами цього ринку (виробниками й роботодавцями, працівниками, державою, профспілками та посередниками), які функціонують в умовах прикордонного співробітництва. Ринок праці прикордонного регіону є системою, що ґрунтується на взаємозв'язках і взаємодоповненнях, які виникають між суб'єктами соціально-трудових відносин суміжних територій, що зумовлюють синергетичний ефект, забезпечуючи конкурентоспроможність прикордонного регіону.

Регулювання ринку праці прикордонного регіону розкрито як комплексний механізм державного, ринкового й колективно-договірного впливу на ринок праці на основі системної взаємодії заходів інституційного, організаційно-економічного, інформаційного забезпечення соціально-трудових відносин із застосуванням просторового та інституційного підходів до їх реалізації. Просторовий підхід до забезпечення продуктивної зайнятості й підвищення якості робочої сили передбачає взаємодію суб'єктів ринку праці з урахуванням прикордонного розміщення регіону та прикордонних зв'язків між суміжними країнами. Суть інституційного підходу полягає в застосуванні норм, правил, інтересів учасників ринку праці прикордонного регіону.

Цільовими орієнтирами реалізації концептуальних засад регулювання та забезпечення розвитку ринку праці прикордонного регіону визначено забезпечення підвищення ефективності державного впливу на процеси узгодження попиту й пропозиції трудових ресурсів; координацію регіональних політик зайнятості, міграції, підприємництва, демографічної політики; посилення співпраці місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з представниками сусідніх іноземних держав щодо регулювання ринку праці; зміцнення системи соціального партнерства.

Доведено, що в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів існує необхідність удосконалення підходів до аналізу розвитку ринків праці прикордонних регіонів, із врахуванням специфіки їх функціонування,

можливостей і загроз, пов'язаних із територіальною близькістю до ринків більш економічно розвинутих країн. Особливість аналізу ринку праці прикордонного регіону полягає в необхідності належної інтерпретації даних щодо внутрішньої ситуації на регіональних ринках праці України, вивчення досвіду регулювання ринків праці зарубіжних країн, а також проведення оцінки міграційних процесів. Із врахуванням цього запропоновано методику аналізу ринку праці прикордонного регіону, що передбачає чотири етапи проведення оцінки його розвитку (рис. 1).

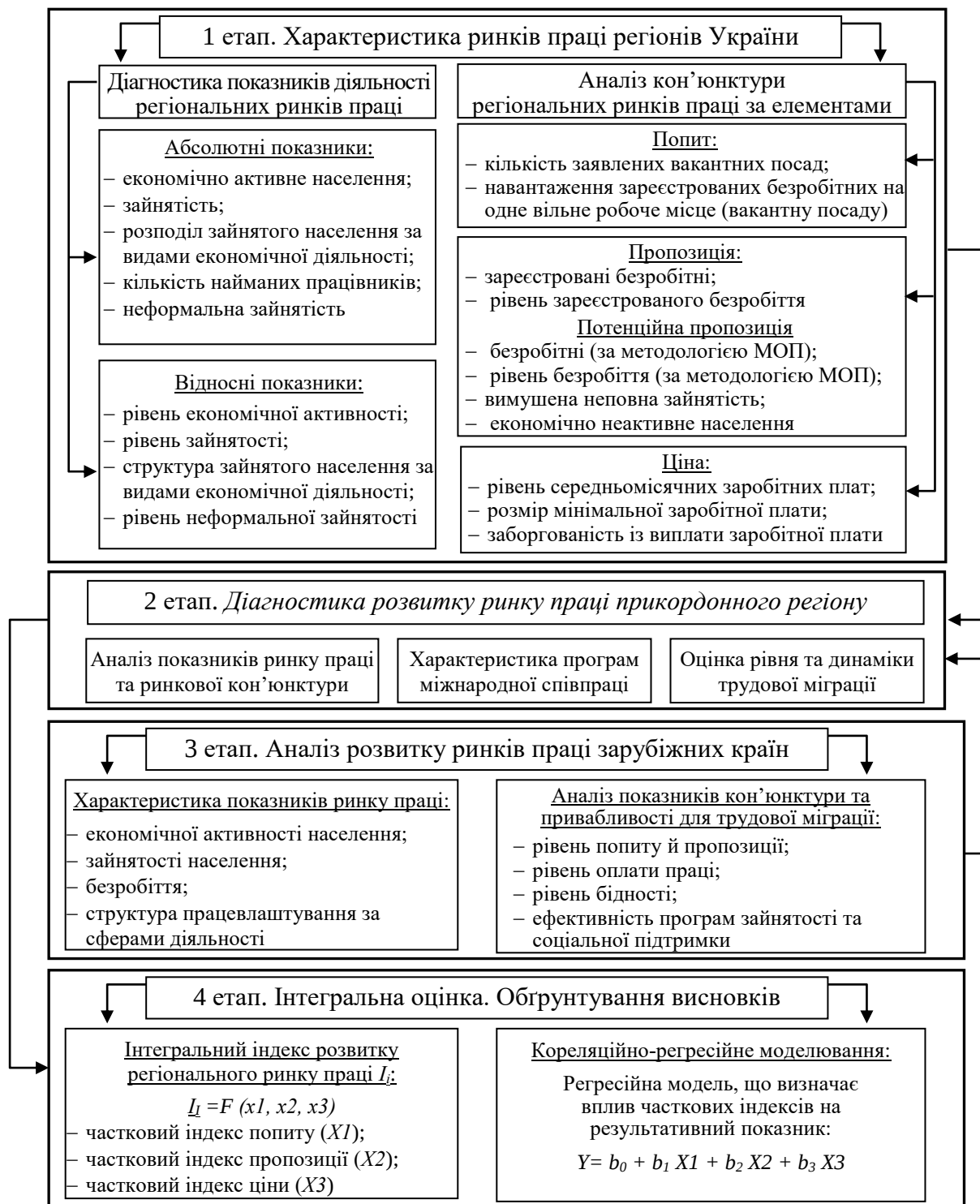

Рис. 2. Методика аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону
*Розроблено здобувачем.

Представлена в роботі методика аналізу розвитку ринку праці прикордонного регіону передбачає проведення інтегральної оцінки, в основу якої покладено розрахунок інтегрального індексу й побудову багатofакторної регресійної моделі регіонального ринку праці, що відображають вплив його елементів (попиту, пропозиції та ціни на робочу силу) на рівень розвитку ринку праці (рис. 2).

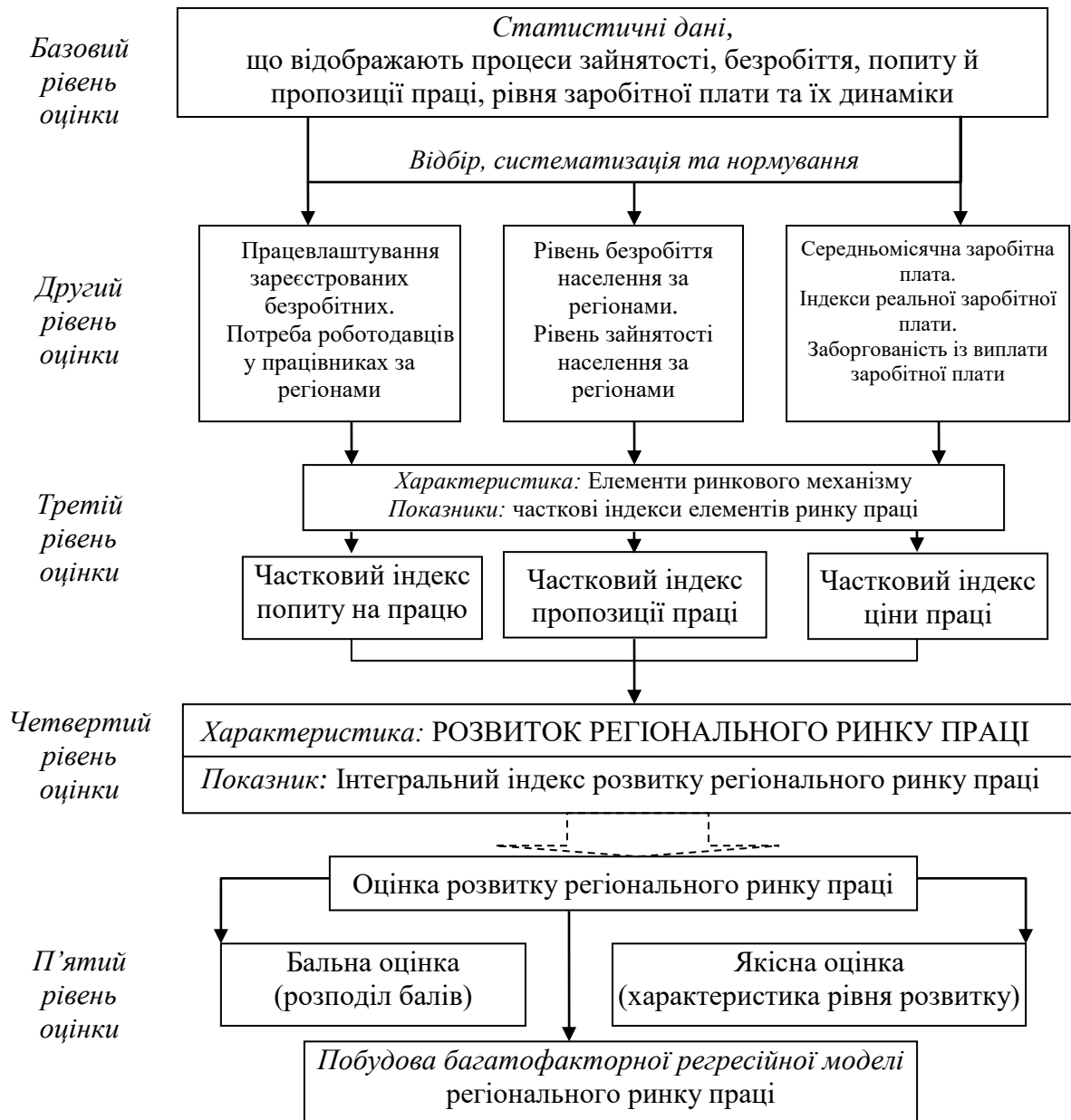

Рис. 2. Декомпозиція інтегральної оцінки розвитку регіонального ринку праці
*Розроблено здобувачем.

Запропоноване застосування удосконаленої методики аналізу ринку праці прикордонного регіону для моніторингу процесів і явищ на цьому ринку та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності його регулювання.

У другому розділі «Аналіз розвитку ринку праці прикордонного регіону» охарактеризовано економічну активність і зайнятість населення на регіональних ринках праці, визначено стан кон'юнктури ринків праці регіонів України та проведено діагностику розвитку ринку праці прикордонного регіону.

Аналіз економічної активності населення в регіонах України за період 2010–2016 рр. як важливої характеристики розвитку ринку праці свідчить про суттєве падіння його рівня, починаючи з 2014 р. і до досягнення найвищого свого значення 62,2 % у 2016 р. Виявлено негативні тенденції скорочення в регіонах України частки молоді в структурі економічно активного населення.

Щодо динаміки показників зайнятості населення за період 2011–2016 рр. визначено такі періоди: 2011–2013 рр. – підвищення рівня зайнятості з 58,4 % до 60,2 %; 2014–2016 рр. – падінням рівня зайнятості із 56,6 % до 56,3 %. Виявлено неоптимальну структуру зайнятості, причинами чого названо низький рівень оплати праці, диспропорції на ринку праці, зокрема невідповідність між вимогами роботодавців і кваліфікацією потенційних працівників. Доведено, що зазначені негативні тенденції були наслідками економічної кризи в країні й необґрунтованості заходів державної політики регулювання ринку праці, що свідчить про її неефективність.

Розвиток регіональних ринків праці супроводжується збільшенням масштабів безробіття, що зумовлено наявністю кризових явищ в економіці, скороченням сукупного попиту на робочу силу, структурними зрушеннями та рухом робочої сили. У 2016 р. найбільше безробітних було в Донецькій і Дніпропетровській областях (рис. 3).

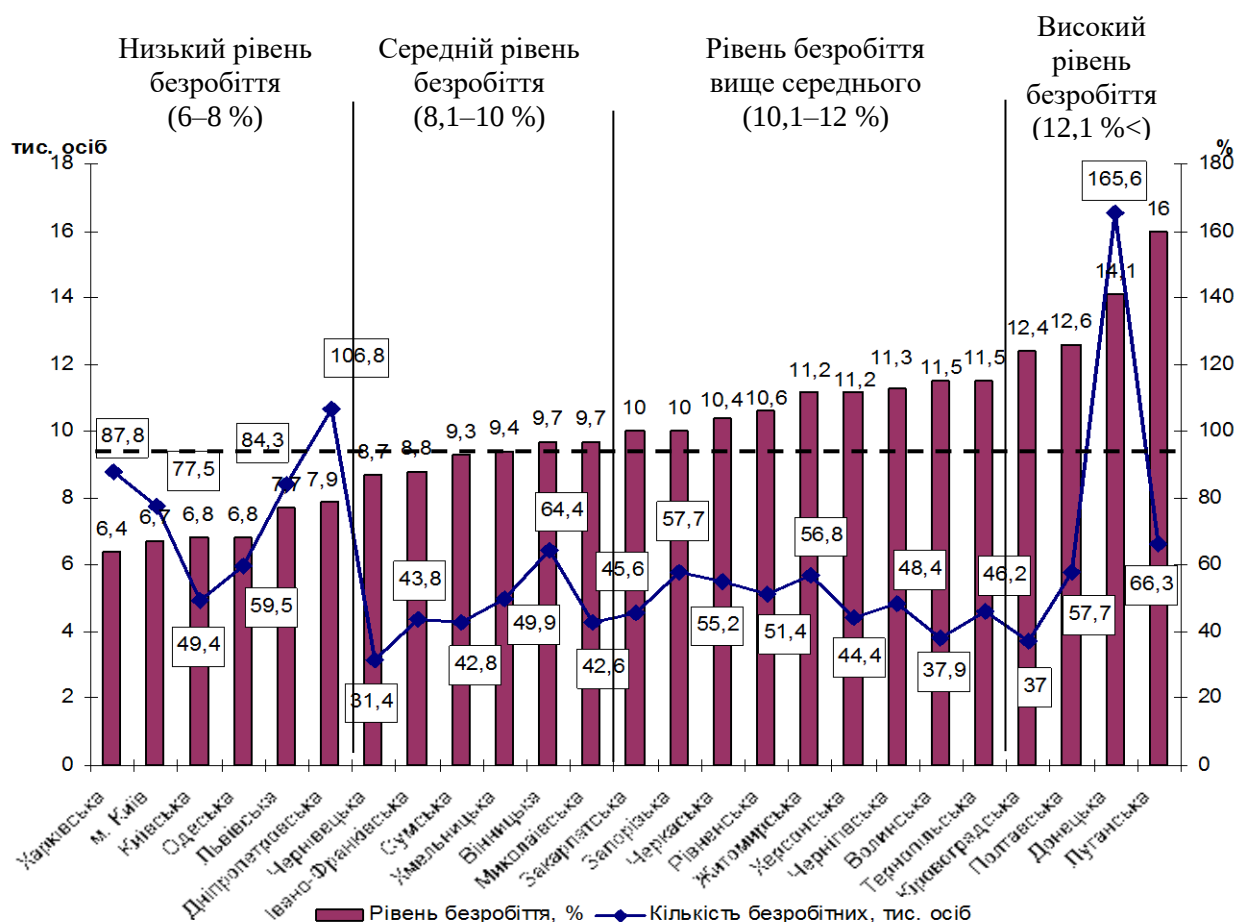

Рис. 3. Безробіття населення у 2016 р. за регіонами

*Складено здобувачем на основі даних Державної служби статистики України.

За результатами аналізу виявлено диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією, що обмежує можливості працевлаштування безробітних і задоволення потреб роботодавців у працівниках. Як наслідок, кількість зареєстрованих безробітних значно перевищує обсяг заявлених вакантних місць (рис. 4).

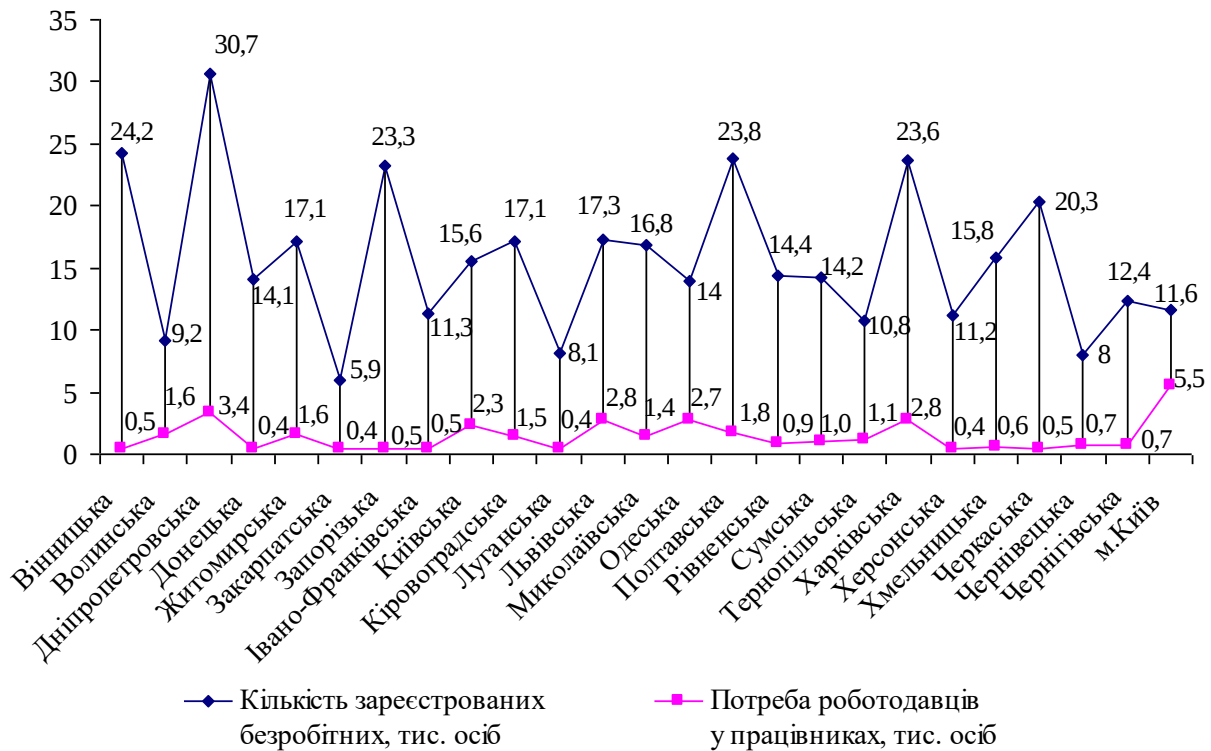

Рис. 4. Диспропорція між попитом на робочу силу та її пропозицією в регіонах України у 2016 р.

*Складено здобувачем на основі даних Державної служби статистики України.

З огляду на те, що Волинська область межує з Республікою Польща – членом Європейського Союзу, виявлено особливості, притаманні ринку праці прикордонного регіону. Доведено, що сусідство з більш економічно розвинутими регіонами, які формують попит на трудові ресурси з кращою пропозицією умов праці й заробітку, може провокувати відтік робочої сили за кордон, підвищення рівня нелегальної зайнятості та прихованого безробіття. Водночас прикордонне положення й зовнішньоекономічні зв'язки можуть бути використані задля забезпечення ефективної зайнятості населення, запобігання масового безробіття та досягнення збалансованої кон'юнктури на ринку праці. Відтак виняткове значення має проведення системної діагностики розвитку ринку праці прикордонного регіону за запропонованою в роботі методикою.

Ситуацію на ринку праці в прикордонному регіоні розкрито на основі порівняльного аналізу Волинської області та України (рис. 5), згідно з результатами якого виявлено суттєве падіння показників зайнятості з наростаючими темпами.

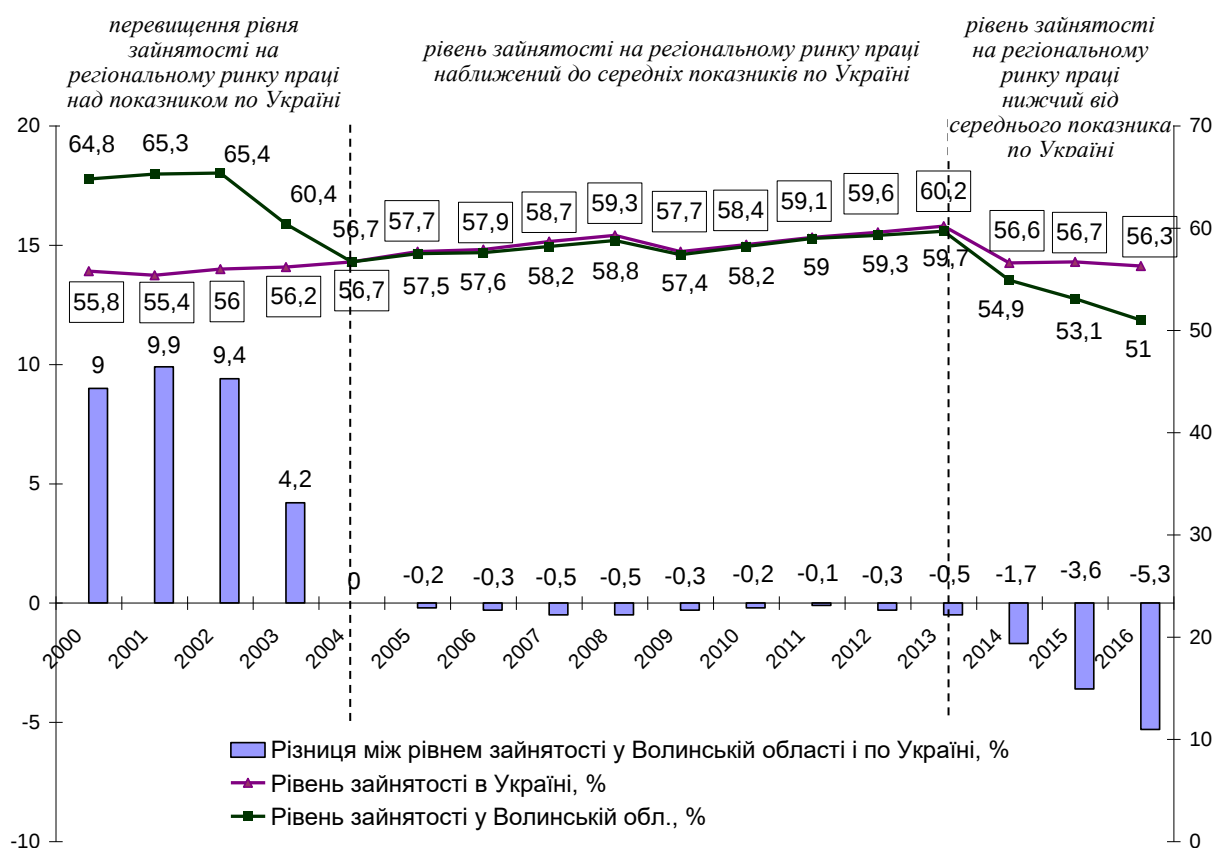

Рис. 5. Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років в Україні та Волинській області за 2000–2016 рр.

*Складено здобувачем за даними Головного управління статистики у Волинській області.

Аналіз засвідчив неефективне використання в регіоні можливостей розвитку ринку праці, пов'язаних із його прикордонним положенням, відсутність дієвих механізмів регулювання та активізації розвитку ринків праці на регіональному рівні.

У третьому розділі «Удосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції» обґрунтовано напрями вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону з урахуванням європейського досвіду, здійснено моделювання розвитку регіональних ринків праці в Україні. Розроблено рекомендації щодо їх розвитку в прикордонну регіоні в умовах європейської інтеграції.

Виявлено, що система регулювання ринку праці в Європейському Союзі має програмно-цільовий і комплексний характер та реалізовується на основі спільних програм й ініціатив, згідно з якими основними цільовими орієнтирами розвитку ринку праці визначено створення робочих місць, якість роботи, продуктивність праці, гідну оплату праці, соціальну безпеку, професійні та соціальні навички, дотримання законодавства. Регулювання ринку праці на національному рівні здійснюється з урахуванням особливостей окремих країн-членів ЄС.

Проаналізовано розвиток ринку праці в Європейському Союзі, основними рисами чого визначено суттєву полярність зміни показників рівня безробіття в

розрізі окремих держав. Майже в половини країн-членів ЄС (у 13 з 28) за період 2006–2016 рр. зростання безробіття перевищило 1 %. Найбільш негативною була ситуація в Греції (де безробіття збільшилося на 8,8 %), Іспанії (на 7,4 %) та на Кіпрі (на 5,5 %). На противагу цьому в Польщі, Німеччині й Словаччині відбулося підвищення зайнятості.

Аналіз європейського досвіду щодо розвитку ринку праці та внутрішньої ситуації на регіональних ринках праці в Україні дав підставу виявити суттєву відмінність механізмів їх регулювання. У результаті обґрунтовано напрями вдосконалення регулювання ринку праці у прикордонних регіонах України, запровадження яких сприятиме зменшенню ризиків трудової міграції, зниженню рівня тіньової зайнятості.

На підставі запропонованого дисертантом методичного підходу здійснено рейтингову оцінку ринків праці регіонів України за показниками попиту, пропозиції та ціни на робочу силу. Це уможливило здійснення бальної оцінки й визначення п'яти груп регіонів за рівнем розвитку ринку праці (перспективний, вищий від середнього, нижчий від середнього, незадовільний, критичний) (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати розрахунку часткових та інтегрального індексів
оцінки стану регіональних ринків праці**

Регіон	Часткові індекси, що характеризують елементи регіонального ринку праці			Інтегральний індекс розвитку регіонального ринку праці	Оцінка стану ринку праці регіону	
	попит	пропозиція	ціна		бальна оцінка	якісна оцінка
м. Київ	0,707	0,985	0,878	0,866	12	Перспективний
Харківська	0,792	0,901	0,428	0,699	9	
Київська	0,525	0,813	0,595	0,647	8	
Одеська	0,591	0,779	0,575	0,644	8	
Волинська	0,783	0,336	0,613	0,607	7	Вищий від середнього
Дніпропетровська	0,573	0,794	0,470	0,607	7	
Львівська	0,482	0,699	0,566	0,586	7	
Чернівецька	0,275	0,645	0,681	0,582	7	
Вінницька	0,355	0,599	0,670	0,576	7	
Миколаївська	0,446	0,633	0,580	0,562	7	
Житомирська	0,505	0,490	0,630	0,558	6	Нижчий від середнього
Кіровоградська	0,692	0,313	0,571	0,552	6	
Закарпатська	0,161	0,521	0,689	0,537	6	
Ів.-Франківська	0,135	0,595	0,638	0,530	6	
Черкаська	0,309	0,545	0,617	0,525	6	
Херсонська	0,168	0,486	0,681	0,524	6	
Рівненська	0,299	0,562	0,596	0,518	6	
Тернопільська	0,431	0,351	0,636	0,512	6	
Сумська	0,347	0,630	0,490	0,501	5	Незадовільний
Хмельницька	0,222	0,535	0,598	0,499	5	
Запорізька	0,244	0,561	0,568	0,495	5	
Полтавська	0,506	0,314	0,571	0,491	5	
Чернігівська	0,315	0,473	0,584	0,488	5	
Луганська	0,302	0,322	0,588	0,451	4	Критичний
Донецька	0,221	0,140	0,318	0,251	1	

*Розраховано здобувачем.

За результатами оцінювання встановлено, що більшість регіонів України мають незначні відмінності, а рівень розвитку їхніх ринків праці оцінено в 5–7 балів із 12. Найгірша ситуація – на ринках праці Луганської й Донецької областей, що зумовлено військовим конфліктом на їхній території (4 та 1 бали відповідно). Розвиток регіонального ринку праці Волинської області є вищим від середнього (7 балів), що в комплексі з ефективним використанням можливостей прикордонного положення може забезпечити його активізацію й розв’язання виявлених у ході дослідження проблем низького рівня зайнятості та доходів населення.

Здійснено аналіз стану ринку праці регіонів України, які мають спільний кордон із країнами ЄС (рис. 6).

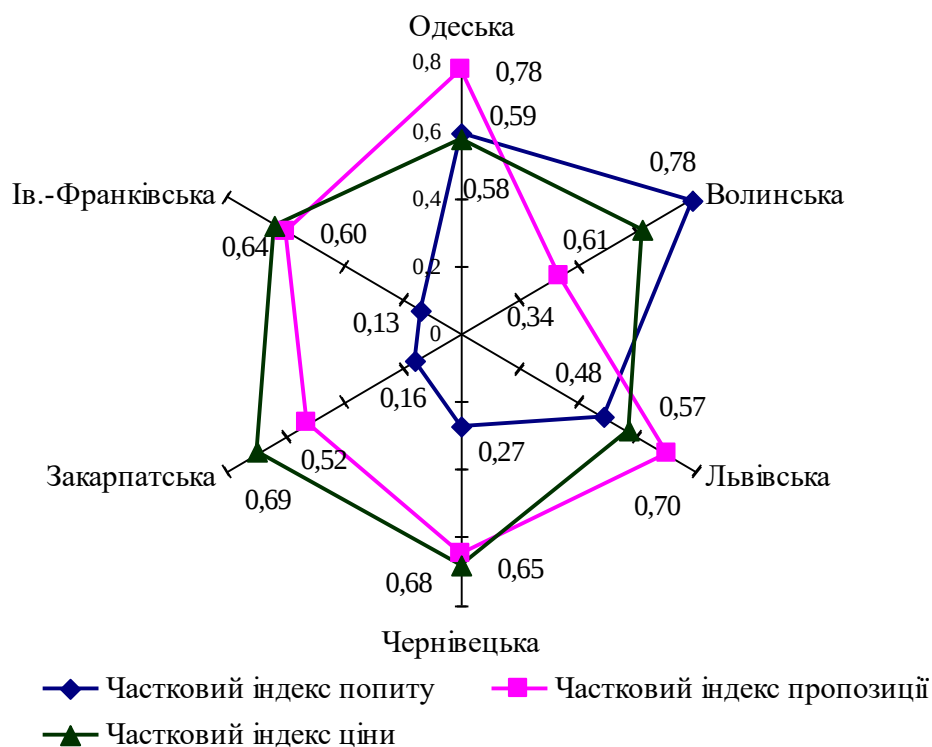

Рис. 6. Часткові індекси ринків праці прикордонних регіонів, що межують із країнами ЄС

*Побудовано здобувачем.

Визначено, що ринки праці прикордонних регіонів України, які межують із країнами ЄС, перебувають на приблизно однаковому рівні, займаючи середню по країні позицію.

Для аналізу ефекту впливу попиту, пропозиції праці та ціни робочої сили на загальний розвиток регіонального ринку праці побудовано регресійну модель:

$$Y = 0,021 + 0,258 X_1 + 0,285 X_2 + 0,445 X_3, \quad (1)$$

де Y – інтегральний індекс розвитку регіонального ринку праці;

X_1 – попит на робочу силу;

X_2 – пропозиція робочої сили;

X_3 – ціна на робочу силу.

За результатами моделювання встановлено, що оплата праці має найбільший вплив. Це доводить необхідність удосконалення регулювання заробітної плати як найбільш дієвого фактора розвитку ринку праці.

Запропоновано практичні рекомендації щодо розвитку ринку праці та вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону, а саме: створення робочих місць за допомогою стимулювання зацікавленості роботодавців і зменшення обсягів тіньової зайнятості; забезпечення продуктивної зайнятості та оптимізація її структури; підвищення ефективності регулювання трудової міграції; створення інформаційно-комунікативного середовища на ринку праці; посилення інституційного забезпечення ринку праці; розвиток міжрегіонального партнерства й створення координаційного центру зайнятості. Запропоновано активізувати взаємодію та партнерство місцевих органів влади, неурядових організацій, бізнесу та соціуму в напрямі регулювання ситуації на ринку праці прикордонного регіону, що дасть змогу розв'язати низку першочергових соціальних та економічних проблем за допомогою об'єднання ресурсів державного й приватного секторів. Доведено, що обмін досвідом та підтримка спільних ініціатив таких соціально-економічних партнерів, як місцеві органи влади, неурядові організації, бізнес і соціум, уможливить покращення інфраструктурного середовища для підвищення ділової активності населення та збільшення масштабів його зайнятості.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нові наукові підходи до виконання актуального науково-практичного завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних засад, розробці напрямів удосконалення розвитку та регулювання ринку праці прикордонного регіону. Узагальнення й систематизація результатів дослідження дали підставу сформулювати такі висновки:

1. Доведено, що саме в регіонах створюються передумови взаємодії між попитом і пропозицією робочої сили, відбувається її купівля-продаж, оцінюються її корисність та суспільна важливість. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність розкриття змістової характеристики розвитку ринку праці в регіональному вимірі. Виявлено, що в умовах прикордонного співробітництва формується й функціонує специфічна система соціально-трудових відносин, пов'язана з узгодженням попиту та пропозиції трудових ресурсів, оплати праці тощо. Узагальнення наукових підходів до визначення змісту й особливостей розвитку ринку праці в умовах прикордонного співробітництва дало змогу розкрити сутнісну характеристику ринку праці прикордонного регіону як суспільно-економічну систему соціально-трудових відносин, що виникають у процесах нагромадження, використання та відтворення людських ресурсів, відображають баланс інтересів між суб'єктами цього ринку (виробниками й роботодавцями, працівниками, державою, профспілками та посередниками) в умовах прикордонного співробітництва й зумовлюють синергетичний ефект від взаємозв'язків між суб'єктами цих відносин.

2. Удосконалено концептуальний підхід до регулювання ринку праці прикордонного регіону, який ґрунтується на трьох взаємопов'язаних складових частинах: державне регулювання, ринкове регулювання, колективно-договірне регулювання ринку праці на регіональному рівні – та передбачає формування комплексного механізму системної взаємодії заходів інституційного, організаційно-економічного, інформаційного забезпечення соціально-трудова відносин із застосування просторового й інституційного підходів до їх реалізації. Закономірностями регулювання ринку праці прикордонного регіону визначено поглиблення просторового поділу праці, соціальної мобільності, європейської інтеграції, сталого просторового розвитку, раціонального використання ресурсів праці. Запровадження запропонованого концептуального підходу до регулювання ринку праці прикордонного регіону дасть змогу забезпечити продуктивну зайнятість, зменшення тіньової зайнятості, підвищити якість робочої сили, забезпечити баланс між її попитом і пропозицією.

3. Обґрунтовано необхідність удосконалення методичних підходів до оцінки розвитку регіонального ринку праці прикордонного регіону із врахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників та можливостей прикордонної співпраці. Методологічними принципами аналізу визначено науковість, комплексність, системність, ієрархічність, сегментацію й цільову спрямованість. Застосування вдосконаленої методики надає можливість відповідним державним інститутам виявити проблеми й перспективи розвитку ринку праці, визначати пріоритети та цільові показники для кожного з регіонів, конкретизувати заходи, спрямовані на вирівнювання соціально-економічного стану й подальшого зростання регіонів.

4. Охарактеризовано економічну активність і зайнятість населення на регіональних ринках праці України та ідентифіковано періоди їх розвитку, що сприяло визначенню тенденцій згортання ринку найманої праці, зокрема скорочення обсягів зайнятості, зростання тимчасового безробіття, тіньової зайнятості. Визначено основні проблеми ринку праці регіонів України, серед яких – неоптимальна структура зайнятості за професійними групами (зменшення чисельності зайнятих у промисловості та збільшення частки працюючих у секторі державного управління й обов'язкового соціального страхування), низька зайнятість населення сільських поселень, невідповідність між вимогами роботодавців і типом кваліфікації потенційних працівників. Доведено, що державна політика регулювання ринку праці не дала позитивних результатів; обґрунтовано її недосконалість та необхідність подальшого моніторингу чинників впливу на економічну активність населення й запровадження дієвих заходів щодо підвищення рівня зайнятості.

5. За результатами аналізу кон'юнктури ринків праці регіонів України виявлено збільшення масштабів безробіття, зокрема серед молоді; перевищення пропозиції праці над її попитом, скороченням сукупного попиту на робочу силу; невідповідність отриманих професій потребам ринку праці регіону; низький рівень оплати праці, особливо в сільській місцевості, що зумовлено наявністю кризових явищ в економіці. Наслідком цих процесів є збільшення трудової еміграції населення в працездатному віці, що особливо гостро постає

саме в прикордонних регіонах країни. Серед заходів регулювання ринку праці, котрі реалізуються державою, названо створення додаткових робочих місць, а також підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації безробітних відповідно до тих професій, яких потребує ринок.

6. Доведено, що прикордонне положення території, а саме сусідство з більш розвинутими в соціально-економічному відношенні регіонами, які формують попит на трудові ресурси з кращою пропозицією умов праці й заробітку, визначено важливим чинником розвитку ринку праці регіону. Результати порівняльного аналізу рівня зайнятості у Волинської області та України уможливили виокремлення періодів, що характеризуються: перевищенням регіонального показника над загальноукраїнським (2000–2004 рр.); наближення до середніх показників по Україні (2005–2013 рр.); падіння з наростаючими темпами рівня зайнятості на ринку праці регіону (2014 р. – до сьогодні). У процесі діагностики ринку праці прикордонного регіону визначено наявність значної частки тіньової зайнятості, відтік робочої сили. Це свідчить про неефективне використання можливостей розвитку ринку праці в регіоні, зумовлених його прикордонним положенням, недієвість механізмів регулювання регіональних ринків праці.

7. На основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу щодо розвитку ринку праці та ефективного використання спільних стратегічних програм його регулювання з їх узгодженням на місцевому, регіональному й національному рівнях обґрунтовано необхідність удосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону в напрямках зменшення ризиків трудової міграції та зниження рівня тіньової зайнятості. Визначено цільові орієнтири щодо подальшого розвитку ринку праці прикордонних регіонів України в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції, запровадження яких на доповнення до наявних, розглядається у контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Серед них – розширення сфери застосування праці й стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць; підвищення професійного рівня та конкурентоспроможності економічно активного населення; забезпечення мобільності робочої сили на ринку праці й удосконалення регулювання трудової міграції; сприяння зайнятості громадян, котрі потребують соціального захисту та не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

8. Здійснено моделювання розвитку регіональних ринків праці Україні, у межах якого проведено якісне й кількісне оцінювання за показниками попиту, пропозиції та ціни на робочу силу. За результатами розрахунку інтегрального показника здійснено бальну оцінку й групування регіональних ринків праці за різними рівнями розвитку. Виявлено, що ринки праці прикордонних регіонів України, які межують із державними ЄС, перебувають приблизно на однаковому рівні, займаючи середню по країні позицію. На основі комплексного застосування економетричного інструментарію оцінювання наявності та тісноти зв'язку попиту, пропозиції, ціни на працю, побудовано регресійну модель і встановити найбільш значимий чинник розвитку ринку праці. Використання запропонованої моделі дає змогу прогнозувати подальші зміни розвитку ринку праці.

9. На основі аналізу й оцінки розвитку ринку праці прикордонного регіону, ефективності його регулювання в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом розроблено рекомендації щодо реалізації спільних ініціатив соціально-економічних партнерів, таких як місцеві органи влади, неурядові організації, бізнес та соціум. Урахування цих рекомендацій у процесі реалізації регулювання ринку праці на регіональному рівні сприятиме підвищенню ділової активності населення та збільшенню масштабів його зайнятості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

та виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Уніга О. В. Механізм протидії тіньової зайнятості: досвід країн Європейського Союзу / О. В. Уніга // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : зб. наук. праць. – Київ : СЕУ / Рівне : НУВГП, 2014. – Вип. XX, № 1 (Ювілейний). – С. 173–179. (0,56 друк. арк.).

2. Уніга О. В. Вплив тіньової зайнятості на розвиток ринку праці в Україні / О. В. Уніга // Регіональна економіка та управління : наук.-практ. журн. – Донецьк, 2014. – Ч. 2. – С.126–128. (РІНЦ). (0,43 друк. арк.).

3. Уніга О. В. Особливості реформування політики зайнятості в Україні: досвід країн Європейського Союзу / О. В. Уніга // Економічні студії : наук.-практ. журн. – Львів, 2014. – С. 87–89. (РІНЦ). (0,47 друк. арк.).

4. Уніга О. В. Державна політика зайнятості населення України в період економічної кризи / О. В. Уніга // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. праць.– Мукачево : Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Вип. 2 (4). – Ч. 2 – 250 с. – С. 44–48. (Index Copernicus, РІНЦ, ResearchBib, InfoBase Index, Directory of Research Journals Indexing). (0,57 друк. арк.).

5. Уніга О. В. Особливості формування та розвитку регіонального ринку праці в умовах транскордонного співробітництва / О. В. Уніга, Ю. С. Ілюшик // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту : журнал. – Луцьк, 2016. – № 16. – 335 с. – С. 298–305. *Особисто автором визначений вплив транскордонного співробітництва на розвиток регіонального ринку праці.* (0,43 друк. арк., особисто автора – 0,21 друк. арк.).

6. Уніга О.В. Концептуально-теоретичні засади регулювання ринку праці прикордонного регіону / О. В. Уніга // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – № 3 (7). – 137 с. – С. 64–68. (Index Copernicus). (0,28 друк. арк.).

7. Uniga O. Main trends in labor market development and employment in Ukraine in the light of new institutional economics / N. Pavlikha, I. Kytsyuk, O. Uniga // *Economic and Regional Studies*. – Vol. 9, No. 3. – 2016. – P. 59–66. (AGRO, AgEcon Search, BazEkon, Index Copernicus, Polish Ministry of Science and Higher Education). *Особисто здобувачем проведений аналіз показників рівня зайнятості та економічної активності населення*. (1,02 друк. арк., особисто автора – 0,31).

8. Уніга О. В. Методичні підходи до оцінювання розвитку ринку праці прикордонного регіону / І. О. Цимбалюк, О. В. Уніга // *Причорноморські економічні студії : наук. журн.* – Одеса, 2017 – Вип. 18. – С. 226–231. (Index Copernicus). *Особисто здобувачем розроблено методiku оцінки розвитку ринку праці прикордонного регіону*. (0,64 друк. арк., особисто автора – 0,5).

Інші видання

9. Уніга О. В. Індивідуальне підприємництво як форма ведення бізнесу // О. В. Уніга / *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів* (Луцьк, 12–13 трав. 2010 р.) : у 2-х ч. – Ч. 2. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 364 с. – С. 213–214. (0,12 друк. арк.).

10. Уніга О. В. Шляхи зменшення безробіття в Україні / О. В. Уніга // *Проблеми сучасної економіки : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (Донецьк, 11–12 квіт. 2014 р.). Східноукраїнський інститут економіки та управління : у 2-х ч. – Ч.1. – Донецьк : ГО «СІЕУ», 2014. – 128 с. – С. 70–71. (0,14 друк. арк.).

11. Уніга О. В. Європейський досвід реформування політики зайнятості населення в Україні / О. В. Уніга // *Соціально – економічний розвиток країн : досвід та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 30–31 трав. 2014 р.). ГО «Львівська економічна фундація» : у 3-х ч. – Ч. 1. – Львів : ЛЕФ, 2014. – 128 с. – С. 24–25. (0,12 друк. арк.).

12. Уніга О. В. Проблеми тіньової зайнятості та її легалізація в Україні / О. В. Уніга // *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів* (Луцьк, 14–15 трав. 2014 р.) : у 3 т. – Т. 2. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 532 с. – С. 293–295. (0,11 друк. арк.).

13. Уніга О. В. Регуляторна політика зайнятості в Україні / О. В. Уніга // *Інноваційно-інвестиційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Ужгород-Мукачево, 24–25 квіт. 2015 р.). – Ужгород-Мукачево : Вид-во «Карпатська вежа», 2015 – 492 с. – С. 291–292. (0,10 друк. арк.).

14. Уніга О. В. Фактори, які впливають на легалізацію зайнятості населення / О. В. Уніга // *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів* (Луцьк, 12-13 трав. 2015 р.) : у 3 т. – Т. 2. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – 484 с. – С. 281–283. (0,13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Уніга О. В. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2018.

У дисертації розвинуто теоретичні засади розкриття змісту й особливостей ринку праці прикордонного регіону. Удосконалено концептуальний підхід до регулювання ринку праці прикордонного регіону. Запропоновано методичні підходи щодо якісного й кількісного оцінювання розвитку ринку праці прикордонного регіону.

Охарактеризовано економічну активність і зайнятість населення на регіональних ринках праці. Здійснено аналіз кон'юнктури ринків праці регіонів України. Проведено діагностику розвитку ринку праці прикордонного регіону за запропонованою методикою. Зроблено висновок про неефективне використання в регіоні можливостей розвитку ринку праці, пов'язаних із його прикордонним положенням.

На основі врахування європейського досвіду наведено пропозиції щодо вдосконалення регулювання ринку праці в напрямках зменшення ризиків трудової міграції та зниження рівня тіньової зайнятості. Запропоновано науково-практичні підходи до моделювання розвитку регіонального ринку праці. Розроблено рекомендації щодо розвитку ринку праці прикордонного регіону в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Ключові слова: ринок праці, прикордонний регіон, регулювання ринку праці, прикордонне співробітництво, європейська інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Унига О. В. Развитие и регулирование рынка труда приграничного региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Восточноукраинский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2018.

В диссертации отображены теоретические основы раскрытия содержания и особенностей рынка труда приграничного региона. Усовершенствован концептуальный подход к регулированию рынка труда приграничного региона. Предложены методические подходы качественного и количественного оценивания развития рынка труда приграничного региона.

Охарактеризованы экономическая активность и занятость населения на региональных рынках труда. Осуществлен анализ конъюнктуры рынков труда в регионах Украины. Проведена диагностика развития рынка труда приграничного региона с использованием предложенной методики. Обоснованы выводы о неэффективном использовании в регионе возможностей развития рынка труда, связанных с его пограничным положением.

На основе европейского опыта приведены предложения по совершенствованию регулирования рынка труда относительно уменьшения

рисков трудовой миграции и снижения уровня теневой занятости. Раскрыты научно-практические подходы к моделированию развития регионального рынка труда. Разработаны рекомендации по развитию рынка труда приграничного региона в контексте реализации Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом.

Ключевые слова: рынок труда, пограничный регион, регулирование рынка труда, приграничное сотрудничество, европейская интеграция.

SUMMARY

Uniha O. V. Development and regulation of the border region labor market. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of PhD in Economical Sciences, specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economy. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2018.

Theoretical principles of the disclosure of the content and characteristics of the labor market at border region are developed in the thesis. The labor market at border region is defined as a socio-economic system of social and labor relations in conditions of border cooperation. They arise in processes of accumulation, use and reproduction of human resources. The conceptual approach to the regulation of the labor market at border region has been improved. Its essence lies in the study of state, market, collective-contractual impact on the labor market. In this case, spatial and institutional approaches are applied. Methodical approaches concerning qualitative and quantitative estimation of the labor market development at border region based on the integral indicator, regional labor market groupings by development levels are suggested.

The economic activity and employment in regional labor markets are characterized. The negative tendencies of these indicators are revealed. The analysis of labor market conditions in Ukraine's regions is carried out. The disproportions between demand for labor force and its offer are revealed. Diagnostics of the labor market development at border region was carried out according to the proposed methodology. The conclusion about the ineffective use of the labor market development opportunities in the region was made, what is associated with its borderline location.

Has been revealed that the labor market regulation system in the European Union has program-oriented nature. Based on the European experience, suggestions on improving the regulation of the labor market in the areas of reducing the risks of labor migration and reducing the level of shadow employment is made. Scientific and practical approaches to modeling of the regional labor market development are proposed. In this case, are used tools to assess the demand, supply, prices for labor. The result can be used to forecast changes in the regional labor markets development in Ukraine. Recommendations on the labor market at border region development in the context of the implementation of the Association Agreement with the European Union have been developed.

Ключові слова: labor market, border region, labor market regulation, border cooperation, European integration.

Підписано до друку 29.03.2018 р. Формат 60×84 1/4. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк., 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 35. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).